

Ajuntament de Barcelona

Cases de
la Festa

BARCELONA
CULTURA

Museu Etnològic

La Patum

i altres patrimonis

Terra de festa i de festers

Els Països Catalans són terra de festes i de festers. Algunes festes i tradicions catalanes, com la Patum de Berga, el Misteri d'Elx, el Cant de la Sibilla de Mallorca, els Castells, la Muixeranga d'Alghemesí i el Flamenc dels gitanos catalans, ja són patrimoni de tota la humanitat. Però hi ha aspectes d'aquest patrimoni intangible que mereixen una mirada íntima, una perspectiva interna per entendre'n millor la dinàmica.

El Museu ha documentat les festes i la gent que les fa en directe, i ho ha fet captant les imatges dels processos de treball i de creació col·lectiva en un espai i durant un temps tan extraordinaris com efímers.

Aquesta pràctica transcendeix les disciplines i s'aplica de forma eficaç i propera a la societat més immediata, perquè implica de forma activa els protagonistes de la cultura, transforma de forma petita i concreta realitats dinàmiques i ben carregades de símbols, potencia valors a l'escala més propera, menuda, modesta, humana.

La Convenció de la UNESCO per a la Salvaguarda del Patrimoni Immaterial considera "la importància que té el patrimoni cultural immaterial, gresol de diversitat cultural i garantia del desenvolupament sostenible".

Aquesta exposició proposa un itinerari conceptual de la mà de la gent que fa les festes, els altres patrimonis.

Fogueró de Sant Antoni.
Revetlla mallorquina de Sa Pobla, 2011.
Foto: Pep Fornés.

El Drac de Vilafranca, 1947.
Arxiu MEB.

Catifa de flors, Corpus. Sitges, 2011.
Foto: Pep Fornés.

Festa de Moros i Cristians. Alcoi, 1952.
Arxiu MEB.

Textos: Miquel Botella, Amadeu Carbó, Xavier Cordoní, Josep Fornés, Albert García Espuche, Montserrat Garrich, Enric Miró, Manel Ponsa, Albert Rumbo, M. Rosa Verdú i Francesc Vicens

Fotografies: Arxiu d'imatges del Museu Etnològic de Barcelona, Arxiu Fotogràfic de Barcelona, Pep Herrero i Josep Fornés

Dibuixos: Àngels Jutglar

Idea: equip de professionals del Museu Etnològic de Barcelona

Disseny de l'exposició: Gustau Molas i Fons Gràfic

Agraïments: Museu Valencià d'Etnologia, Museu de la Festa d'Elx, Consell Insular de Mallorca, Associació Albopàs de Mallorca, Patronat de la Patum de Berga i Nova Muixeranga d'Alghemesí

La Barcelona festiva del 1700

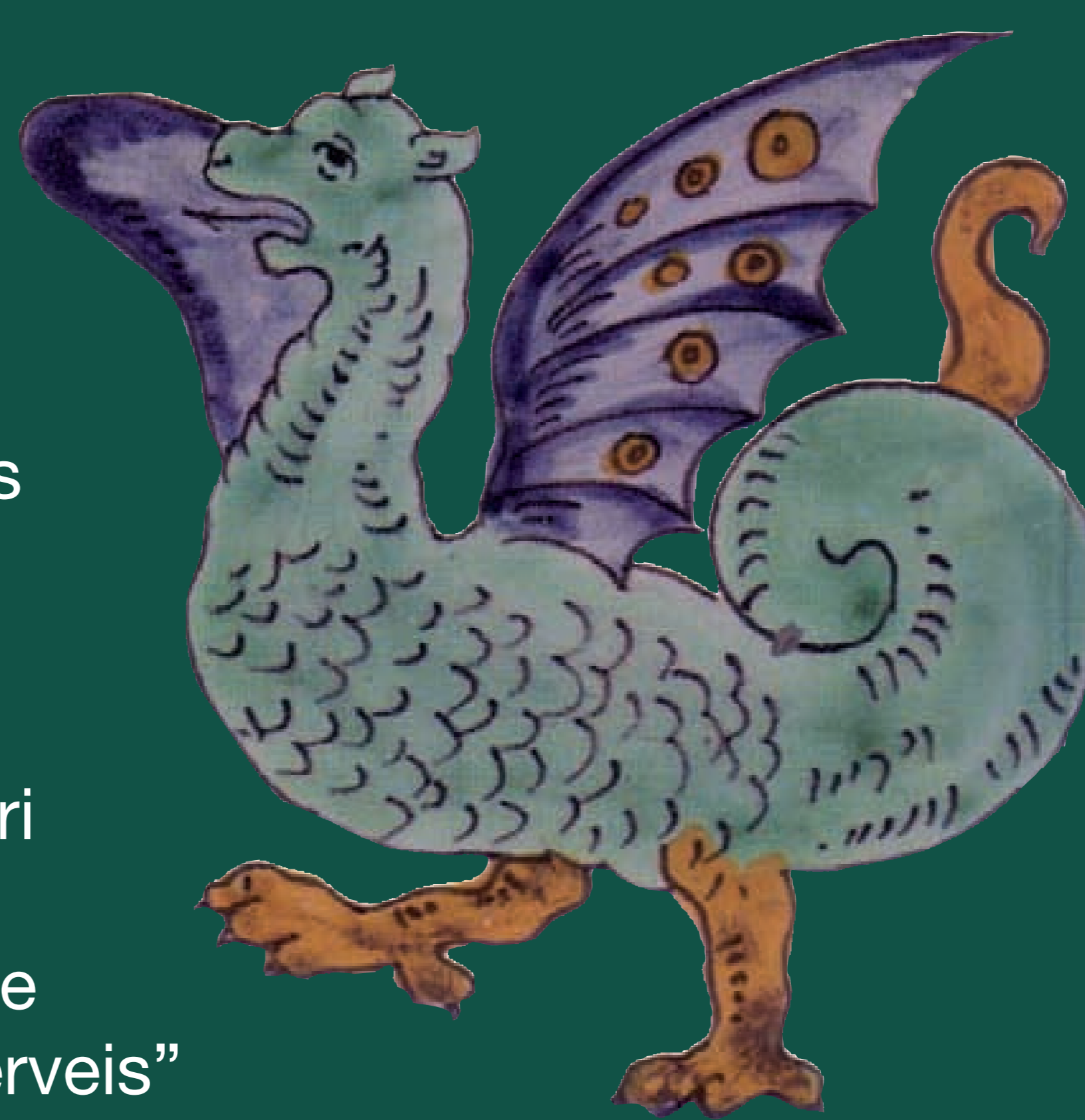
La Barcelona del segle XVII era una ciutat de festes.

En aquest sentit, cal subratllar el nombre de festes que es feien a la ciutat cada any; l'extraordinari impuls que hi va tenir el Carnestoltes, esdevingut el més famós d'Europa; la considerable participació i protagonisme populars en les festes; els alts graus de coexistència i de proximitat entre les manifestacions públiques més properes a les elits i les del poble; els graus notables d'incidència festiva popular en les manifestacions religioses o del poder civil; el paper fonamental de l'escenari urbà comú a tots els grups, amb el Born o la Plaça Major al davant; la capacitat d'organització festiva no tan sols dels gremis i confraries, sinó també dels veïns de cada barri i de cada carrer; la creixent capacitat de Barcelona com a "ciutat de serveis" del país, el lleure inclòs, etc.

En aquest context van quedar posades algunes de les bases de les maneres de fer festa actuals:

transformacions efímeres de carrers sencers; focs d'artifici i passió per la pólvora; desfilades participatives amb música i dansa; ús de la llum artificial per transformar la nit en dia; humor i crítica del poder, etc. Hi podem trobar el germen de moltes de les festes populars que han perdurat fins als nostres dies, des de les Festes de Gràcia fins a la Patum de Berga.

Paral·lelament al món de la festa, el cerimonial oficial de la ciutat del segle XVII incorporava elements clarament extrets de la cultura popular, amb un paper fonamental de la dansa i de la música. Només cal recordar la importància protocol·lària de l'Àliga de la Ciutat i el seu solemne ball i també tenir present que el dansaire que la portava, escollit després d'un rigorós examen, era molt sovint un dels mestres argenters de la ciutat.

Fira de Sant Ponç. Barcelona, 2010.
Foto: Pep Fornés.

Gualdrapa, guarniment festiu de cavall. Barcelona, s. XVII.
Fons MEB.

La Patum

La Patum és una representació sacra, històrica i popular nascuda de les antigues representacions medievals que se celebra anualment a Berga per Corpus. Cal buscar-ne l'origen en els antics entremesos que desfilaven a les processons i que estaven destinats a allisonar el poble en el coneixement de les Sagrades Escripures.

Amb el temps aquests entremesos anaren obtenint entitat pròpia i guanyant adeptes, més per la vessant lúdica que pel caràcter allisonador. Anaren perdent el sentit original, i en quedaren les parts més festives de les representacions. La gresca del seguici processional va anar pujant de to, abans i després de la Processó. Això va acabar deixant pas a la Bulla o Bullícia del Santíssim Sagrament, nom antic de la festa que fou substituït pel de Patum al tombant del segle XIX. Els inicis de la Bulla cal situar-los a la segona meitat del segle XIV, per bé que la primera notícia que coneixem del Corpus berguedà es remunta al 1454.

Es fa complicat escatir el simbolisme original dels elements que formen part de la Patum i la seva evolució durant prop de sis centúries, ja que han anat variant al llarg del temps i no sempre n'ha quedat constància. La Patum és una festa que s'ha de veure i viure. Per a qui no l'ha viscuda, és molt difícil entendre-la. La Patum no la conformen tan sols les comparses, sinó que engloba el marc natural de la representació, la gent que hi assisteix, unes dates de celebració concretes i la tradició actualitzada. Aquesta amalgama constitueix un dels veritables valors de la Patum. L'altre és el conjunt de sentiments que desperta. En la Patum conflueixen instants de misteri, d'alegria, de passió, de goig, de recolliment, d'èxtasi... És la festa dels sentits i dels sentiments.

Cavallets del ball de Turcs i Cavallets. La Patum. Berga, 1947.

Maces i màscares. La Patum. Berga, 2010.

Festes de barri

Les arts de l'èfimer

L'artesanía de la festa ha estat capaç de resistir l'embat de totes les modernitats, tot i els canvis dels darrers temps. Els guarniments dels carrers en les festes majors dels barris de les ciutats, viles i pobles de Catalunya encara transformen per uns dies l'espai comunitari de la vida quotidiana de la gent en un escenari de fantasia que dura tan poc temps com la festa mateixa. Catifes de flors, enramades i guarniment de carrers són testimonis vius d'una tradició que es reinventa en cada edició de la festa.

En alguns llocs, com a Gràcia, la reinvençió de la tradició ha adquirit la categoria de mite. Ampolles de plàstic, envasos de iogurt, arpillera, ferro, tela de galliner o bé escuma de poliuretà; materials reutilitzats i de baix cost que donaran forma, color i volum a un sostre de fantasia arran de balconada en el carrer en festes.

La participació esporàdica del veïnat en els dies propers a la festa és prou nombrosa. L'antic costum de guarnir només en una nit ha deixat pas a un llarg període d'activitat comunitària. Els festers, que integren el grup impulsor de la comissió organitzadora de la festa de cada carrer, se solen trobar els caps de setmana i qui pot, més sovint, per confeccionar els detalls del guarniment. Les dones tenen un paper rellevant en la confecció d'aquests guarniments de festa.

Durant la festa del barri en un carrer guarnit, s'hi solen ajuntar, en el treball comunitari i en més d'un àpat col·lectiu, un nombre significatiu de veïns i familiars de la zona més propera al carrer. Són els dies de l'any en què es manifesta de forma més vistosa la sensació de comunitat.

Sant Medir. Barri de Gràcia, 1980.
Arxiu MEB.

Guarniment de Festa Major, carrer de Joan Blanques de Dalt, Gràcia, 2008. Foto: Pep Fornés.
Comissió de festa de carrer, Festa Major de Gràcia, 1945.
Arxiu Molas-Pidemunt.

La Muixeranga d'Algemesí

La Muixeranga té l'origen en una dansa morisca. De l'entremès original se'n conserven només tres parts: el ball, "l'enterro" i l'apoteosi final o torre. Aquesta darrera és la que més ha canviat amb el temps, i ara se'n coneixen més de trenta figures.

Els primers testimonis escrits es remunten al segle xv. La Muixeranga es representava als teatres, i més tard l'Església va incorporar aquest entremès al seguici de la imatge en la processó de la Mare de Déu de la Salut, celebrada a Algemesí cada 7 i 8 de setembre.

La seva música vibrant, interpretada amb dolçaines i tabalet, ha estat considerada un himne als Països Catalans. Avui és patrimoni de la humanitat.

La Nova Muixeranga d'Algemesí, 2011.

Trobada de muixerangues a l'Alcúdia, 2007.
Foto: Gonzalez Pons.

El flamenc dels gitans catalans

Fa prop de 600 anys de la presència documentada dels gitans en les terres de parla catalana. Fins ben entrat el segle xx les llengües que coneixien i utilitzaven els gitans catalans eren el català i un derivat del romaní, el caló català. En català i en caló català van elaborar, al llarg d'aquests sis segles, els seus extensos repertoris musicals, en els quals hi ha molt de flamenc. El cantaven i el ballaven, dia i nit, quan es trobaven en fires com les de Verdú, en les bodes gitanes de la Rondenya, que duraven quatre dies, o per les festes de Nadal, que duraven cinc dies i cinc nits.

Gràcies als manuscrits de l'Oncle Àngel Hernández Pubill, en conservem el repertori més gran, que és el de Lleida, que ha estat utilitzat més recentment pels grups La Violeta, Garrotan i Rumbertes dels Garrotan.

El pintor Salvador Dalí havia gaudit del flamenc de la família Doya de Figueres en les seves festes privades de Cadaqués, a les quals sovint convidava el poeta Federico García Lorca.

A Barcelona, el repertori del flamenc català és descrit a mitjan segle XIX per Prosper Mérimée i, el 1908, per Juli Vallmitjana en la novel·la *Sota Montjuïc*.

S'ha identificat, a més, l'existència soterrada d'aquests repertoris familiars a Tortosa, Reus, Sueca...

Aquest patrimoni immaterial català va quedar proscrit des del franquisme i bandejat dels escenaris de la cultura oficial.

Gitans en un pati al carrer de la Llibertat. Gràcia, 1949.
Arxiu Municipal del Districte de Gràcia.

Dona gitana, model del pintor Isidre Nonell. Gràcia, 1904.
Arxiu fotogràfic de Barcelona.

